[14] *Печерский В. В.* Формирование понятий «юридическая помощь» и «юридическая услуга» / В. В. Печерский // Юстиция Беларуси. – 2005. – № 7. – С. 76.

Резюме

Здійснено дослідження поняття «юридичних послуг» і «юридичної допомоги» та проведено порівняльний аналіз цих двох категорій. Автором визначені підстави для розмежування «юридичних послуг» і «юридичної допомоги» на основі дослідження їх особливостей.

Ключові слова: юридичні послуги, юридична допомога, право на правову допомогу, інтерес особи.

Резюме

Осуществлено исследование понятий «юридические услуги» и «юридическая помощь» и проведено сравнительный анализ этих двух категорий. Автором определены основания для разграничения «юридических услуг» и «юридической помощи» на основе их особенностей и характерных признаков.

Ключевые слова: юридические услуги, юридическая помощь, право на правовую помощь, интерес лица.

Summary

The article deals with the research of concept «legal services» and «legal aid». A comparative analysis of these two categories is conducted. Somer certain grounds for differentiating of «legal services» and «legal aid» on the basis of their features.

Key words: legal services, legal aid, right for legal aid, interest of person.

Отримано 12.03.2012

Ю. І. МАТАТ

Юрій Ігорович Матат, *аспірант Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВОПОЛОЖЕНЬ З МЕТОЮ ПОДОЛАННЯ ПРОГАЛИН У ЗАКОНОДАВСТВІ

Одним зі шляхів подолання прогалин у процесі правозастосування є використання особливого виду правоположень, які за своєю природою наближаються до правової норми, але не стають нею[1]. Їх існування як особливої правової реальності пов'язано із призначенням судової практики, що виявляється в забезпеченні конкретності й визначеності юридичного регулювання.

Питання щодо ролі та значення правоположень в процесі реалізації права досліджувалися такими вченими, як С. С. Алексєєв, М. М. Вопленко, В. В. Лазарєв, А. С. Піголкін, С. П. Погребняк, В. П. Реутов, М. Д. Савенко, Д. Ю. Хорошковська, С. В. Шевчук та ін. Однак серед дослідників відсутня єдність поглядів на роль судової практики: так, одні автори стверджують, що без врахування практики неможливі ані діяльність суду, ані реалізація законодавства (С. І. Вільнянський, П. Ю. Орловський, М. Д. Шаргородський), інші ж навпаки – заперечують обов'язковий характер правоположень та визнання за ними ознаки нормативності (П. О. Недбайло, М. Г. Авдюков). Питання щодо можливості визнання правоположень джерелом права й на сьогодні не втрачає своєї актуальності. Особливо гостро ця проблема постає у випадку неповноти правового регулювання. З огляду на це, метою даної статті є розкриття ролі судової практики в механізмі подолання прогалин у законодавстві в процесі реалізації індивідуально-правової діяльності компетентних органів правозастосування.

Поняття «правоположення» було введено у радянську правову систему з метою наукової кваліфікації нормативності актів судової влади[2]. Під правоположенням розумілися загальні положення, що сформульовані у процесі правозастосовної діяльності відповідних органів, які носять підзаконний характер та містять конкретизуючі правові норми щодо тих або інших однорідних фактичних складів[3]. Як зазначає з цього приводу В. В. Лазарєв, будь-яке правоположення є «офіційним приписом правозастосовного органу щодо розуміння та використання права у зв'язку із виникненням певної життєвої ситуації, що підпадає під дію закону»[4]. У свою чергу С. С. Алексєєв пропонує провести між правоположенням та правовою нормою знак рівності, стверджуючи, що правоположення – це також норма, у будь-якому разі з того моменту, коли вироблене судами положення починає застосовуватися ними як типізоване рішення даної життєвої ситуації[5]. Досліджуючи юридичну природу правоположень, вчений визначає їх як об'єктивований результат судової чи іншої індивідуально-правової діяльності компетентних органів, як відносно самостійні правові явища, специфічний різновид правової реальності[6].

© Ю. І. Матат, 2012

За твердженням С. С. Алексєєва, кожний акт суду чи іншого правозастосовного органу, пов'язаний із застосуванням права відносно конкретного життєвого випадку, є частиною досвіду, із сукупності яких утворюється практика. Із плином часу у відношенні однотипних, повторюваних ситуацій, тих чи інших категорій справ цей досвід узагальнюється в актах вищих судових та інших органів. Сутність цього досвіду полягає в тому, що в актах органів правозастосування закріплено порядок вирішення юридичної справи, викладено у тій чи іншій формі правове розуміння конкретної юридичної ситуації, втілено, конкретизовано відносно певної ситуації зміст чинних правових норм. Інакше кажучи, в таких актах відбувається фіксація судження правозастосовного органу, яке у той чи іншій мірі конкретизує зміст закону по відношенню до даних фактичних обставин[7].

На думку М. М. Вопленка, правоположення є усталеними типовими рішеннями щодо застосування юридичних норм, які у дійсності набувають рис юридичних норм та загальних правил, а у силу типовості правозастосовної ситуації, значущості сформульованих у процесі тлумачення та застосування загальних правил для наступної юридичної практики та авторитету правозастосовного органу набувають значення прецеденту[8].

У практичній площині відповідні правоположення покликані конкретизувати норми права. В. Реутов виокремлює три види таких правоположень: 1) ті, що виникають при заповненні прогалин у праві; 2) ті, що конкретизують і деталізують зміст приписів загального характеру; 3) ті, що виникають у результаті конкретизації та деталізації загальних положень, понять і термінів законодавства[9]. Так, ще за радянських часів визнавався факт створення нового положення, не відомого законодавству, здатного слугувати вирішенню конкретних справ внаслідок застосування судами аналогії[10]. У ті часи правоположення знаходили своє вираження у таких формах як керівні роз'яснення Пленумів Верховних Судів (СРСР та союзних республік), а також рішеннях судів з принципових, важливих правових питань[11].

У сучасних умовах правоположення так само містяться в роз'ясненнях, що надаються вищими судовими органами, а також рішеннях цих судових органів з принципових питань. Надання зазначених роз'яснень полягає насамперед у необхідності забезпечення однакового розуміння й застосування закону, завдяки чому досягається стабільність у розвитку відповідних правовідносин.

В. В. Лазарєв так характеризує нормативний характер постанов Пленуму: «у постановах пленуму Верховного Суду завжди містилися, містяться та не можуть не міститися правила поведінки загального характеру, що звернені якраз не до конкретного суду, а до всіх судових інстанцій та до невизначеного кола осіб у зв'язку з можливістю їх звернення до судових органів. Одноразове застосування норм права ніколи не вичерпує зміст керівного роз'яснення. Керівні роз'яснення пленуму хоча й тимчасово, але заповнюють прогалини у законодавстві, вносять новий елемент до правового регулювання. Постанови відрізняються достатньою визначеністю та містять положення нормативного характеру, що мають юридичну силу»[12]. При цьому слід погодитись із Д. Ю. Хорошковською, яка відзначає, що роз'яснення, які містяться в постановах Пленуму Верховного Суду не є судовими прецедентами в класичному варіанті загального права. Однак, той факт, що постанови Пленуму не є судовими прецедентами, не свідчить, у свою чергу, що вони не є джерелами права, в яких не містяться нові правоположення[13] .

У літературі наводиться цілий ряд ознак юридичної природи постанов Пленуму Верховного Суду, що нагадують нормативно-правові акти: 1) у деяких випадках конкретизуючий нормативний характер роз'яснення Пленуму Верховного Суду може ґрунтуватися на порівняльній інтерпретації двох норм чи більше, що встановлені різними статтями (частинами) будь-якого закону; 2) схожість з нормативним актом – «нормативність» постанов Пленуму Верховного Суду втілюється іноді в автономній дії (це може мати місце у випадку, коли сам роз'яснювальний, а, точніше, правовий акт, що конкретизується постановою, перестав діяти, замінений іншим; положення нового акту потребують аналогічної інтерпретації, а постанова, що видана раніше, зберігається); 3) у практиці Верховного Суду СРСР мав місце випадок надання постанові Пленуму зворотної дії; 4) у практиці відомі випадки, коли постановами Пленуму окремим нормативним положенням надавалось більш широке значення, ніж те, що малось на увазі спочатку; 5) зміни у законодавстві повинні призвести до визнання, що постанови Пленуму Верховного Суду втратили чинність, але в силу автономного характеру дії постанов, визнання відповідної постанови такою, що втратила чинність, оформлюється постановами Пленуму в особливому порядку; 6) нормативність постанов Пленуму підкреслюють кодифікаційні заходи щодо їх впорядкування; нерідко наступними постановами змінюються раніше видані; 7) сам Верховний Суд вживає таке поєднання слів, яке підкреслює, що постанови Пленуму підлягають «застосуванню» так само, як й законодавчі акти[14].

Завдяки деталізації норм законодавства за посередництвом правоположень, досягається більш повне правове регулювання конкретного виду правовідносин, що можна спостерігати, зокрема, на такому прикладі. Так, Господарський процесуальний кодекс України (далі – ГПК України)[15] від 06.11.1991 р. досить абстрактно регулює підстави та порядок забезпечення позову, залишаючи при цьому поза увагою окремі питання, пов'язані зі здійсненням судом цієї процесуальної дії. У зв'язку з цим, Пленумом Вищого Господарського Суду України було прийнято постанову «Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову» від 26.12.2011 р. № 16[16], яка покликана конкретизувати норми ГПК України, що стосуються вжиття судом заходів до забезпечення позову. Так, зазначеною постановою встановлено, зокрема, обов'язок сторони обґрунтувати причини звернення із заявою про забезпечення позову, подати докази наявності фактичних обставин, з якими пов'язується застосування певного заходу забезпечення позову; наведено перелік критеріїв оцінки обґрунтованості доводів заявника щодо необхідності вжиття відповідних заходів; регламен-

товано процесуальний порядок розгляду заяви про забезпечення позову, зокрема, встановлено, що питання про забезпечення позову може вирішуватися господарським судом як без проведення окремого судового засідання, так і в засіданні з викликом представників сторін, інших учасників судового процесу із заслуховуванням їх думки. Таким чином, сформульовані в постанові правоположення є необхідними для забезпечення правильного вирішення господарськими судами питань, пов'язаних із забезпеченням позову, у відповідності із принципами законності, розумності, забезпечення збалансованості інтересів учасників судового процесу.

За змістом всі постанови пленумів Верховного і вищих спеціалізованих судів можна розподілити на п'ять груп: (а) постанови, в яких вищі судові органи обмежуються цитуванням нормативних правових актів або ж відсилають до них; (б) постанови, що містять рекомендації загального характеру; (в) постанови, в яких вищі судові органи надають тлумачення законодавства; (г) постанови, за посередництвом яких долаються прогалини в законодавстві шляхом застосування аналогії закону чи права; (ґ) постанови, де сформульовані положення, які раніше не існували в чинному законодавстві[17]. Водночас слід констатувати, що правоположення містяться не лише в постановах пленумів Верховного та вищих спеціалізованих судів, а й у відповідних рішеннях у випадках, коли порядок суддівської мотивації має особливе значення для подальшого вирішення аналогічних справ. Так, вирішуючи справу про витребування майна з чужого незаконного володіння, Верховний Суд України, сформулював правові позиції, де зазначив: «Вирішуючи спір про витребування майна з чужого незаконного володіння в порядку статей 387–388 Цивільного кодексу України, судам необхідно встановити, чи вибуло спірне майно з володіння власника, або особи, якій він передав його у володіння, за наявності на це згоди законного розпорядника вказаного майна»[18].

С. В. Шевчук розглядає правоположення, що містяться у мотивувальній частині акта судової влади як результат здійснення судовою владою правотворчої функції у поєднанні із її правозастосовною та інтерпретаційною функціями, характеризує їх як такі, що мають обов'язкову силу не тільки для сторін у справі, але й для інших суб'єктів права відповідно до закону або в силу принципу ієрархічності судової системи (обов'язковість рішень вищих судів для нижчих) або в силу їх переконливості при розгляді аналогічних справ. Винятками з цього правила є постанови Пленуму Верховного Суду, в яких правоположення сформульовані у результаті узагальнення практики, тобто без посилання на конкретні судові рішення та рішення щодо офіційного тлумачення Конституційного Суду (правоположення містяться також й у резолютивній частині)[19]. При цьому слід відзначити, що правоположення створюються судами на підставі вже існуючих норм та правових принципів, а не шляхом виявлення власної суб'єктивної волі, не можуть змінювати або скасовувати закон й, будучи проявом суддівської правотворчості, пов'язані здебільшого з тлумаченням (конкретизацією) права та заповненням прогалин[20].

Необхідність надання Пленумом відповідних роз'яснень пояснюється здійсненням контрольних повноважень Верховним Судом за єдністю та однаковістю застосування судової практики. При цьому важливо, аби не тільки постанови Пленуму мали обов'язковий характер, але й те, щоб рішення нижчих судів по конкретних справах узгоджувались з аналогічними рішеннями вищих судів[21]. Українським законодавцем вже зроблено перші кроки в цьому напрямі. Так, відповідно до ч. 1 ст. 360-7 Цивільного процесуального кодексу України в редакції Закону № 2453-VI від 07.07.2010 р., рішення Верховного Суду України, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Нормою цієї ж статті встановлено, що суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням Верховного Суду України. Так само ч. 2 ст. 214 ЦПК України передбачено, що при виборі правової норми, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин, суд зобов'язаний враховувати висновки Верховного Суду України, викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з вищенаведеної підстави[22].

Визнаючи нормативний зміст за рішеннями вищих судів[23], С. В. Шевчук зазначає, що це стосується тієї мотивувальної частини рішення, де дається тлумачення законодавства, розкривається зміст правових норм та принципів, усуваються прогалини та неузгодженості тощо. Таким чином, судова практика конкретизує закони, доповнюючи законодавця, стає джерелом права у випадку, коли у нормативно-правових актах містяться прогалини, їх текстуальне викладення є неоднозначним для розуміння, суперечливим та породжує проблеми при правозастосуванні[24].

Так, заслуговує на увагу позиція Верховного Суду України відносно справ, що стосуються розгляду подання державного виконавця про тимчасове обмеження боржника у праві виїзду за межі України до виконання ним своїх зобов'язань. На практиці поширеними є випадки, коли за вказаною категорією справ місцеві суди приймають до свого провадження подання державних виконавців та здійснюють розгляд таких справ у порядку цивільного судочинства[25]. Натомість, як вбачається з мотивувальної частини ухвали Верховного Суду України від 1 вересня 2010 р., подання державного виконавця щодо тимчасового обмеження виїзду за межі України боржника у виконавчому провадженні до виконання рішення суду не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а тому відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 205 ЦПК України провадження у справі підлягає закриттю[26]. Виходячи з недостатньої врегульованості у чинному законодавстві України порядку тимчасового обмеження права громадян на виїзд з України, підстави якого передбачені Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»[27], Верховний Суд України сформулю-

вав власні правові позиції, які, з огляду на порядок суддівської мотивації та значення для подальшого вирішення аналогічних справ, набувають статусу джерела права.

Формулювання Верховним та вищими спеціалізованими судами відповідних правоположень є проявом здійснення правотворчої функції суду, яка, безумовно, не є основною, а лише доповнює правозастосовну та інтерпретаційну[28]. При цьому термін «правоположення» розглядається як синонім терміна «правова позиція», що здебільшого використовується для характеристики діяльності конституційних судів у пострадянських країнах та відображає загальносвітову тенденцію, що спрямована на широке визнання нормативності актів судової влади[29]. Фактично ці правоположення, як стійкі типові рішення застосування правових норм, що реально здобувають риси загальних правил, за своїм значенням і роллю у судовій практиці наближаються до переконливих прецедентів, добре відомих англо-американській правовій сім'ї[30].

В Україні термін «правова позиція» нормативно не закріплений, але вживається як Конституційним, так і Верховним та вищими спеціалізованими судами при посиланні на аргументацію прийнятих ними рішень. М. Тесленко пропонує розглядати правові позиції як систему правових аргументів, правоположень (правороз'уміння), зразків (правил) прецедентного характеру, правових орієнтирів; виявлення тих численних потенційних можливостей, тих багатих на юридичний зміст пластів, які у концентрованому вигляді містяться в конституційних нормах; як правові висновки і уявлення Суду в результаті інтерпретації (тлумачення) законів та інших нормативно-правових актів, що знімають невизначеність права, як систему аргументів, наведених Конституційним Судом для обґрунтування свого рішення[31]. Підтримуючи наведену точку зору, С. В. Шевчук зазначає, що правові позиції цілком здатні заповнювати прогалини в законодавстві і вирішувати колізії в ньому відповідно до букви і духу закону, слугують засобом розкриття цінностей, що закладені в Конституції України[32].

Водночас на відміну від прецедента як джерела права судова практика не призводить до створення нової юридичної норми, а пов'язана здебільшого з роз'ясненням вже наявних норм, виробленням певних усталених правил стосовно застосування норм при вирішенні аналогічних справ.

Викладене дозволяє дійти висновку про важливу роль судової практики, яку остання відіграє в процесі конкретизації законів. Тому є всі підстави стверджувати, що правові позиції (правоположення) нерозривно пов'язані з чинними правовими нормами, які будучи загальними правилами, в ході застосування неминуче конкретизуються в інших, підпорядкованих цим нормам правилах. Особливого значення конкретизуюча функція судової практики набуває за умов наявності прогалин в законодавстві, коли закріплення в постановах вищих судових органів типового рішення по справах певного роду, створення так званого прецеденту застосування права, є необхідною складовою повноцінного механізму реалізації права.

---

[1] *Лазарев В. В.* Правоположения: понятие, происхождение и роль в механизме юридического воздействия / В. В. Лазарев // Правоведение. – 1976. – № 6. – С. 8.

[2] *Шевчук С. В.* Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Шевчук Станіслав Володимирович. – Х., 2008. – С. 47.

[3] Судебная практика в советской правовой системе / Под ред. Братуся С. Н. – Москва: Юридическая литература, 1975. – С. 65–68.

[4] *Лазарев В. В.* Вказана праця. – С. 8.

[5] *Алексеев С. С.* Государство и право: Нач. курс / С. С. Алексеев. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрид. лит., 1996. – С. 59.

[6] *Алексеев С. С.* Общая теория права: учеб. / С. С. Алексеев. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: ТК Велби, Изд.-во Проспект, 2008. – С. 262.

[7] Там само. – С. 261–262.

[8] *Вопленко Н. Н.* Источники и формы права / Н. Н. Вопленко; Волгогр. гос. ун-т. – Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2004. – С. 74.

[9] *Реутов В. П.* Юридическая практика и развитие законодательства: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 / В. П. Реутов. – Свердловск, 1968. – С. 5.

[10] *Погребняк С. П.* Судова практика: поняття та функції / С. П. Погребняк, О. О. Уварова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 9 (35). – С. 56.

[11] Судебная практика в советской правовой системе / Под ред. Братуся С. Н. – Москва: Юридическая литература, 1975. – С. 26–27.

[12] Общая теория права и государства: Учеб. для студентов вузов / В. С. Афанасьев, А. П. Герасимов, В. И. Гойман и др.; Под ред. В. В. Лазарева. – 3 изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 1999. – С. 141.

[13] *Хорошковська Д. Ю.* Роль судової практики в системі джерел права України: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид наук: 12.00.01 / Хорошковська Д. Ю. – К., 2006. – С. 127.

[14] *Зивс С. Л.* Источники права / С. Л. Зивс. – М.: Наука, 1981. – С. 181–183.

[15] Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.

[16] Про деякі питання практики застосування заходів до забезпечення позову: постанова Пленуму Вищого Господарського Суду України від 26.12.2011 р. № 16 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0016600-11

[17] *Боннер А. Т.* Судебный прецедент в российской правовой системе / А. Т. Боннер // Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса. – 2004. – № 3. – С. 155–160.

[18] Постанова Верховного Суду України від 28.03.2011 р. по справі № 3-17гс11 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14758921

[19] *Шевчук С. В.* Вказана праця. – С. 61.

[20] *Марченко М. Н.* Источники права: учеб. пособие / М. Н. Марченко. – М.: Издательство «Проспект», 2006. – С. 395.

[21] *Шевчук С В.* Вказана праця. – С. 336.

[22] Цивільний процесуальний кодекс України: Закон Укра їни від 18.03.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004 р. – № 16. – Ст. 1088.

[23] Так, *С. В. Шевчуком.* на підставі аналізу доктринальних джерел зроблено висновок про нормативне (загальнообов'язкове) значення тих актів судової влади, які складають судову практику, усталену судову практику, або у яких міститься судовий прецедент, правова позиція, правоположення.

[24] *Шевчук С. В.* Вказана праця. – С. 72.

[25] Див. наприклад, ухвалу Київського районного суду м. Харкова від 15 грудня 2011 р. по справі № 2018/6-386/11 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20142332; ухвалу Малиновського районного суду м. Одеси від 16 грудня 2011 року по справі № 6/1519/82/11 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/20156079

[26] Ухвала Верховного Суду України від 1 вересня 2010 р. по справі 6-22679св09 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11288226; див. також ухвалу Верховного Суду України від 6 квітня 2011 р. по справі 6-29619св09 [Електронний ресурс] – Режим доступу до документа: http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/14758983

[27] Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р. // Відомості Верховної Ради України від 03.05.1994 р. – № 18. – Ст. 101.

[28] *Шевчук С. В.* Вказана праця. – С. 333; *Погребняк С.* Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 99.

[29] *Шевчук С. В.* Вказана праця. – С. 50.

[30] *Погребняк С. П.* Судова практика: поняття та функції / С. П. Погребняк, О. О. Уварова // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2004. – № 9 (35). – С. 58–59.

[31] *Тесленко М.* Юридична сила і значення правових позицій Конституційного Суду України / М. Тесленко // Вісник Конституційного Суду України. – 2003. – № 4. – С. 36–37.

[32] *Шевчук С. В.* Вказана праця. – С. 55.

Резюме

У статті висвітлюється місце та значення правоположень (правових позицій) у механізмі подолання прогалин у законодавстві в процесі реалізації індивідуально-правової діяльності компетентних органів правозастосування.

Ключові слова: правоположення (правові позиції), джерело права, прогалини в законодавстві, правозастосування, конкретизація закону.

Резюме

В статье освещается значение и место правоположений (правовых позиций) в механизме преодоления пробелов в законодательстве в процессе реализации индивидуально-правовой деятельности компетентных органов правоприменения.

Ключевые слова: правоположения (правовые позиции), источник права, пробелы в законодательстве, правоприменение, конкретизация закона.

Summary

The paper illustrates the meaning and place of legal views in the mechanism to overcome legal gaps in the process of realization of individual and legal activity of law enforcement authoritative bodies.

Key words: legal views, source (authority) of law, legal gaps, law enforcement, law specification.

Отримано 26.03.2012

В. І. ОЗЕЛЬ

Віталіна Іванівна Озель, *аспірант Київського університету права НАН України*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – XIX СТ.

Сучасна українська сім'я переживає значні трансформації, спричинені, з одного боку, процесами українського національного відродження, з іншого – входженням українського суспільства до світової спільноти та впливами процесу глобалізації всесвітнього життя. Демократизація сімейних відносин супровод-

© В. І. Озель, 2012